

ТЕХНОЛОГІЯ ТЬЮТОРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО
ВИДУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ У ВНЗ

Зарішняк І.М. – к.пед.н., доцент
Вінницький інститут економіки

У сучасних трансформаційних економічних процесах зростає роль конкурентоспроможної особистості, яка володіє не тільки спеціальними знаннями, а й здатністю багаторазово освоювати нові підходи, способи, види і форми діяльності, щоб бути успішною і вміти правильно запропонувати себе. Традиційна вузівська система з її алгоритмізованими, директивними підходами до організації процесу навчання аж ніяк не сприяє формуванню творчої, успішної особистості майбутнього фахівця, націленої на динамічний інноваційний професійний розвиток. Вирішити цю проблему, на наш погляд, здатна альтернативна кредитно-модульна форма організації навчання (КМСОНП), що сьогодні практикується у переважній більшості ВНЗ України. Науковці наголошують, що саме якісна підготовка спеціалістів повинна стати основною метою модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Одним із шляхів забезпечення якісної освіти і конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів як на вітчизняному, так і на європейському ринках праці є, на нашу думку, удосконалення організаційних форм процесу навчання майбутніх фахівців.

Аналіз науково-педагогічних джерел з проблеми засвідчив, що більшість робіт вітчизняних та зарубіжних науковців присвячено дослідженню педагогічних технологій вузівського навчання (Т. Акбашев, А. Алексюк, Т. Алексеєнко, А. Андреев, В. Безпалько, А. Вербицький, В. Галузинський, О. Глузман, М. Євтух, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, В. Сластьонін, А. Фурман, П. Юцявічене та ін.). Психолого-педагогічні аспекти модульного навчання студентів ґрунтовно висвітлено в працях А. Алексюка, К. Вазіної, Дж. Рассела, Є. Сковіна, П. Третьякова, А. Фурмана, П. Юцявічене та інших теоретиків педагогіки. Аналіз попередніх досліджень означеної проблеми засвідчив, що вітчизняні науковці активно досліджують проблеми впровадження кредитно-модульної системи навчання. Ними проаналізовано переваги й недоліки Болонської моделі реформування системи вищої освіти України, запроваджено способи вирішення зазначених проблем. Проте більшість наукових пошуків стосуються аспекту інноваційних технологій навчання студентів. Аналіз останніх досліджень за обраним напрямком засвідчив, що практика педагогіки вищої школи звертає більшу увагу інтерактивним методам навчання як таким, що здатні змінити якість освіти незалежно від форми заняття (А. Михайловський) [1]. Водночас слід зазначити, що значні потенційні можливості закладені у традиційних для зарубіжних моделей формах

організації процесу навчання у вищій школі, зокрема тьюторському занятті. Проблема альтернативних видів навчальних занять у ВНЗ розглядається побічно. Зокрема, О.П. Іванцова порівнюючи американську, литовську, німецьку, російську та українську моделі модульного навчання фрагментарно аналізує арсенал української версії основних видів навчальних занять у вузі (за А. Алексюком) [2]; Е.У. Гуцало розкриває психологічний потенціал тьюторського заняття, зокрема формування навичок фасилітації як у викладачів, так і у студентів [3]; Н.А. Вишомірська теоретично обґрунтовує тьюторіали як форму організації самостійної роботи студентів [4]; М. Федина аналізує традиційну тьюторську систему як особливість вищої освіти Великобританії [5]. Питанням же практичного використання тьюторських занять у вітчизняній моделі модульного навчання приділено незначну увагу. Зокрема, А. Алексюк розкриває теоретичні та методичні аспекти групового тьюторського заняття при вивченні педагогічних дисциплін [6].

У науково-педагогічній літературі проблема використання альтернативних видів навчального заняття студентів розглянута недостатньо ґрунтовно. У дослідженнях авторів, які займалися проблематикою організаційних форм навчання у ВНЗ, педагогічні засади альтернативних видів занять не розглядаються детально, їх згадують лише окремі автори, не розкриваючи повного змісту й суті практичного застосування у процесі навчання. Відсутня термінологічна єдність стосовно сутності понять “тьюторське заняття”, “тьютор”, “педагог-фасилітатор”, тощо. Перехід на Болонську систему навчання у вищій школі не врахував усіх можливостей зарубіжного досвіду та досягнень вітчизняної практики як шляху до удосконалення та модернізації освітньої діяльності. Адже тьюторська система прийшла в університетську освіту тоді, коли англійські університети переживали глибоку кризу і якість освіти була дуже низькою [5]. Все це і зумовило вибір теми конкретного дослідження.

Метою нашої роботи є розкриття дидактичних можливостей та методики тьюторського заняття з гуманітарних дисциплін задля теоретичного визначення та ефективного використання на практиці.

Теоретичну основу нашого дослідження склали концептуальні положення вітчизняних науковців із запровадження кредитно-модульної системи організації процесу навчання (А. Алексюк, А. Фурман). Актуальною є теза про те, що на сьогодні саме Болонський процес є найсучаснішою та найперспективнішою моделлю реформування освітніх систем країн Європи. Науковці зазначають, що для реалізації важливої і обов'язкової вимоги сучасної вищої освіти з відпрацювання навичок корпоративної роботи студентів необхідно стимулювати їхню спільну роботу підчас аудиторних та позааудиторних занять шляхом колективного розв'язання господарських ситуацій, виконання колективних задач тощо [7, С.6]. Ми припустили, що одним із шляхів удосконалення і модернізації освітньої діяльності є використання у вищому навчальному закладі поряд із задекларованими Зако-

ном “Про вищу освіту” та положеннями КМСОНП основними видами навчальних занять (лекцією, практичними, семінарськими, лабораторними, індивідуальними заняттями, консультаціями) групових тьюторських занять [8, С.111]. Ця теза зумовлена по-перше тим, що модернізація навчального процесу в руслі вимог Болонської декларації передбачає значне збільшення обсягів самостійної роботи студентів (до 50-60%), індивідуалізацію навчання, що, відповідно, потребує належного науково-методичного забезпечення навчального процесу. Технологія групового тьюторського заняття дає можливість стимулювати та якісно організувати систематичну аудиторну і самостійну роботу студентів, формувати навчальну дисциплінованість, забезпечує мобільний зв’язок у системі “викладач-студент”, підвищує об’єктивність оцінювання рівня набутих студентами знань і умінь. По-друге, на думку А.В. Фурмана, взаємодія педагога та студента в навчальному процесі відбувається на принципово новій паритетній основі: за допомогою модулів ті, хто навчається, усвідомлено й самостійно досягають певного рівня попередньої підготовленості. Тобто успішність модульного навчання залежить від дотримання паритетних взаємин між педагогом і студентами а досягти цього буде можливо за умови зміни функцій педагога з інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої. Мова йде про фасилітаторські можливості суб’єктів процесу навчання, які лежать в основі взаємодії під час тьюторського заняття. Науковці зазначають, що для студента – майбутнього фахівця – важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень. За таких умов зменшується частка прямого, ззовні заданого інформування, і розширюється застосування інтерактивних форм і методів роботи студентів під керівництвом викладача (тьютора) та повноцінної самостійної роботи в лабораторіях, читальних залах, на об’єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання.

Щоб окреслити категорію “тьюторське заняття”, пояснимо поняття “тьютор”, тлумачення якого подано в педагогічному словнику. Тьютор (з англ. tutor – спостерігаю, піклуюся) – педагог-наставник, якого призначають з числа досвідчених викладачів; у навчальний час ці педагоги викладають предмет за своєю спеціальністю, після занять ведуть виховну роботу з 5-ма або 15-ма студентами. Під їхнім керівництвом студенти самостійно працюють над певними темами. Особливо широко “тьюторіальну систему” застосовують в англійських педагогічних коледжах, а також в Оксфордському й Кембриджському університетах, де вона виникла ще в XIV ст. [5]. Вітчизняна практика засвідчує можливість використання традиційної англійської трьохкомпонентної тьюторської системи у класичних університетах (керівник занять (director of studies) – сприяє засвоєнню студентами навчального курсу і дає поради щодо роботи під час канікул; моральний наставник (moral tutor) – відповідає за життя студента в широкому значенні слова і тьютор (tutor) – здійснює навчання студента протягом триместру чи

академічного року), або ж варіант, коли всі ці функції виконує одна особа, наприклад, у структурних підрозділах університетів (за англійською системою тьюторські заняття не проводять професори). Психолого-педагогічний аналіз означеного поняття дозволив визначити певні відмінності від споріднених з ним понять: тьютор розглядається не як викладач у прямому значенні слова, а радше як фасилітатор, що допомагає студентові розвивати мислення, вчить критично аналізувати факти і поєднує функції керівника, лідера й учасника групової динаміки. З точки зору психологів, у фасилітаційному управлінні викладач, будучи членом керованої ним системи, претендує тільки на те, що він може краще за інших піклуватися про інтеграцію всіх компонентів самоорганізації. Причому викладач-фасилітатор зберігає управлінські функції тільки як учасник системи, будь-який елемент якої може з легкістю відкинути його управлінські санкції і запропонувати свої. Протистояння може бути розв'язане не стільки критикою, опором опонента, а й безумовним прийняттям його позиції. У такому разі, щоб керувати, потрібно вміти підкорятися, ідентифікуватися з позицією інших елементів системи. Серед важливих прийомів, якими повинен володіти педагог-фасилітатор, психологи рекомендують такі: підкреслювання (повторення з акцентуванням уваги на певних висловлюваннях); формулювання запитань, що починаються зі слів "Що і хто.?", "Навіщо..?", "Як..?", "Коли, чому.?", вираження щирих і правдивих почуттів; конструктивна конфронтація (піклування про опонента, мотивація вступу в конфліктні стосунки, уникання наклеювання ярликів, уникання осуду, правильного обрання часу для конфронтації); інформування та інтерпретація (висловлювання й судження про можливі неусвідомлювані причинно-наслідкові зв'язки ("Може бути...", "Мені спало на думку, що...")); використання метафоричних висловів – казок, притч, міфів, афоризмів, прислів'їв (завуальований неоднозначний текст, який вимагає роздумів, розшифровок й тлумачення) [3].

Велику роль відіграє рівень кваліфікації тьютора, який виконує функції викладача, консультанта і менеджера. В його обов'язки входить [4]:

- створення сприятливих умов для організації та контролю самостійної роботи студентів;
- проведення індивідуальних та групових консультацій студентів;
- надання науково-методичної допомоги студентам у процесі навчання;
- забезпечення правильного та ефективного використання навчально-методичної літератури;
- координування самостійної навчальної діяльності студентів під час позааудиторної самостійної роботи;
- перевірка самостійних письмових аудиторних та домашніх завдань.

Тьютори мають пройти попередню психолого-педагогічну підготовку. Виконувати функції тьютора можуть досвідчені викладачі з високими

професійними, організаторськими, комунікативними, управлінськими та іншими якостями. У педагога-тьютора повинні бути розвинені творчі здібності, педагогічна інтуїція, сформовані уміння рефлексії, емпатії та такі особистісні якості як толерантність, відповідальність, упевненість у собі, оптимізм, почуття гумору тощо.

Таким чином, тьютор – це педагог-фасилітатор, під керівництвом якого група студентів (10-15) самостійно працює над певними темами. На сьогодні основною функцією тьютора є освітня, тому що виховна функція як основна виконується куратором групи. Роль тьютора вагома при плануванні програми навчальної дисципліни, розробці тьюторських занять з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента та вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм і навчальних планів.

Вітчизняний теоретик і практик впровадження модульної системи навчання у процес вищої школи А.М. Алексюк обґрунтовує використання тьюторських занять у навчально-виховному процесі ВНЗ. Його адаптована до наших умов навчання система пройшла апробацію у багатьох вищих навчальних закладах України. Такий вид навчального заняття забезпечить належний контроль та консультацію у зв'язку зі збільшенням обсягів самостійної роботи студентів і сприятиме індивідуалізації процесу навчання. Розроблені українським дидактом тьюторські заняття відрізняються від європейського аналога насамперед структурними компонентами (див. табл. 1). На наш погляд, ефективність українських групових тьюторських занять у тому, що вони містять різні види навчальної роботи: письмове опитування, дискусію за змістом опрацьованих джерел, аналіз ситуацій, розв'язок ситуаційних вправ, ділові ігри тощо.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз структури тьюторського заняття

Елементи тьюторського заняття (англійська версія)	Елементи тьюторського заняття (українська версія за А. Алексюком)
1. Виступ студента з реферативним повідомленням та коментарі до нього викладача (якщо студентів у групі багато, тьютор збирає реферати наперед і повертає студентів з письмовими коментарями).	1. Письмова контрольна робота (2-3 питання).
2. Дискусія за питаннями, що виникли по ходу виступу.	2. Вирішення та аналіз проблемних чи ігрових професійно спрямованих ситуацій (або кейс-стаді, ділова гра) (20-30 хв.).
3. Домашнє завдання до наступного заняття та його розгляд.	3. Дискусія на визначену тему за першоджерелами.
	4. Домашнє завдання до наступного заняття та його розгляд.

Тьюторське заняття – така форма організації навчальної діяльності студентів, за якої процес учіння побудовано в основному на самостійній роботі студентів, а процес викладання полягає у наданні проміжної консультативної та координаційної допомоги, а також здійсненні контролю за рівнем виконаних завдань. Суб'єкти навчання (тьютор і студенти) поєднують функції керівника, лідера й учасника групової динаміки.

Тематичні плани тьюторських занять мають бути розроблені з урахуванням особливостей модульної системи навчання, яка реалізує принципи гнучкості та індивідуалізації, а також спрямовані на практичну реалізацію ідеї системи перспективних ліній у навчанні, насамперед на організаційно-педагогічне забезпечення права кожного студента на індивідуальний темп просунення в самостійній роботі. Головне завдання кожного тьюторського заняття, на думку А.М. Алексюка, – організація колективного обговорення, що нерідко переростає в дискусію, за принципом “круглого столу”. Важливо, на думку українського дидакта, розмістити студентів за принципом “круглого столу”, а не один за одним як за традиційної лекційно-семінарської системи. Традиційну семінарську групу педагог рекомендує розділити на 2 тьюторських групи по 12-13 студентів. На кожному занятті загальній дискусії передуює письмова контрольна робота (5 хв.). Її питання (2-3) визначаються змістом кожного заняття. Основне їх завдання – визначити фактичний рівень засвоєння основних положень, що будуть обговорюватися по ходу дискусії. Такі питання визначені викладачем до кожного заняття в рубриці “Запитання для письмового контролю”. Таким чином визначається і факт самостійної роботи студентів над першоджерелами. Далі проводиться дискусія на задану тему, до якої студенти попередньо готуються, керуючись списком рекомендованої літератури та здійснюючи самоперевірку за допомогою визначених на кожне заняття питань для самопідготовки (30-40 хв.). Її проблематика визначається у плані рубрикою “Питання для обговорення”. Після дискусії йде вирішення проблемних завдань, аналіз підготовлених викладачем проблемних, ігрових та інших ситуацій, що мають професійну спрямованість (20-30 хв.). На підбиття підсумків та визначення завдання до наступного заняття відводимо 5 хв. робочого часу.

Принцип гнучкості, що лежить в основі розробки тьюторських занять, дозволив нам доповнити модель українського групового тьюторського заняття інформаційним листом з повідомленням про залікові одиниці окремо з кожного виду роботи для кожного студента і індивідуальними реферативними завданнями за вибором студентів, які повідомляються в аудиторії та коментуються тьютором чи студентами. Якщо багато студентів підготували індивідуальні завдання, то тьютор збирає реферати наперед і повертає студентові з письмовими коментарями [9, С.54-70].

Зупинимося на важливому моменті вибору способу оцінки студентів за їх участю в роботі на тьюторському занятті. Кожне заняття має окрему загальну інформаційну карту, яка вміщує суму даних про те, скільки залікових одиниць отримав кожний студент окремо з кожного виду роботи. За-

уважимо, що при плануванні тьюторського заняття викладач вказує максимально можливу кількість залікових одиниць з кожного виду роботи, а підсумкова оцінка за кожне заняття є сумою залікових одиниць з кожного виду роботи [9, С.54-70]. Облікова інформаційна карта знаходиться у тьютора але відкрита і доступна кожному студенту. Виходячи із фінансових можливостей ВНЗ її можна розмістити на сайті кафедри або ж роздруковувати її результати кожному студентові. Якщо такі можливості обмежені – студенти просто виписують собі дані і формують у такий спосіб власну інформаційну карту індивідуального просунення. Таким чином студент отримує можливість самому і тільки самому вибирати індивідуальний темп просунення в самостійній роботі, а отже, отримати реальні можливості змінити роль і місце з об'єкта на суб'єкт процесу навчання. Як бачимо, жорсткий і планомірний механізм контролю за самостійною роботою студентів на тьюторському занятті спонукають студентів до систематичної навчальної праці, а також до самостійного проведення наукових досліджень. Окремо розкриємо прийоми, які дозволяють мобільно оцінювати відповіді студентів по ходу дискусії. Для цього тьютор за наперед розробленими критеріями оцінювання кожного виду аудиторної та самостійної навчальної роботи студентів готує різнокольорові фішки (наприклад, по 5; 10 чи 20 залікових одиниць), які по ходу отримує студент за участь у дискусії. У такий спосіб тьютор встигає зафіксувати всі активності студентів. У кінці заняття студенти підписують кожну фішку, а тьютор підсумує зароблені залікові одиниці і занесе їх до інформаційної карти. Практичний досвід свідчить, що результати попереднього заняття відображені в інформаційному листі краще повідомляти студентам на початку наступного заняття.

Виходячи з практичного досвіду використання тьюторського заняття під час вивчення гуманітарних дисциплін, ми визначили його дидактичний потенціал. По-перше, це можливості розвитку особистісних якостей майбутніх економістів: ініціативності, відповідальності, корпоративності, самостійності, комунікабельності тощо. По-друге, це формування складових фахових компетенцій, таких як нестандартність мислення, комунікативні і фасилітаивні уміння, постановка завдань і визначення пріоритетів, демонстрація впевненості і наполегливості у роботі, управління власним навчанням і розвитком, уміння прийняття рішень, збирання і систематизація інформації тощо.

Таким чином, проведений психолого-педагогічний аналіз дозволив виокремити такі дидактичні можливості тьюторського заняття як альтернативного виду навчального заняття у ВНЗ:

- реалізація принципів гнучкості та індивідуалізації навчання;
- реалізація ідеї системи перспективних ліній у навчанні;
- відпрацювання навичок корпоративної роботи студентів;
- підвищення об'єктивності оцінювання рівня набутих студентами знань і умінь;
- забезпечення мобільного зв'язку у системі “викладач-студент”;
- забезпечення паритетних взаємин між педагогом і студентами;

- недирективний підхід до організації процесу навчання;
- підвищення мотивації студентів та відповідальності за результати власної навчальної діяльності;
- стимулювання систематичної та якісної аудиторної і самостійної роботи студентів;
- прищеплення студентам почуття навчальної дисциплінованості;
- формування комунікативних, фасилітативних та креативних умінь і навичок.

Впровадження такого альтернативного виду навчального заняття має вказані переваги і недоліки. Практика застосування засвідчує, що ефективність такого заняття залежить від індивідуальності тьютора та його кваліфікації; щоб вивчення матеріалу не мало епізодичного характеру тьютор має його наперед ретельно спланувати і скоригувати неточності в процесі роботи; тьюторське заняття вимагає значних фінансових витрат та зусиль тьютора; щоб уникнути на занятті формалізму, дискусійні питання повинні бути максимально наближені до практичних проблем. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у визначенні педагогічних умов застосування тьюторського заняття у ВНЗ України.

Література

1. Михайлівський А.В. Традиційні і нові технології у навчальному процесі [Електронний ресурс] / А.В. Михайловський. – Електрон. дан.- Режим доступу <http://www.management.com.ua/be/be022.html>, вільний, назва з екрану.
2. Іванцова О.П. Порівняльний аналіз дидактичних моделей модульного навчання [Електронний ресурс] / О.П. Іванцова. – Електрон. дан. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7550/97/>, вільний, назва з екрану.
3. Гуцало Е.У. Тьюторські заняття з психології як практична гуманізація освіти [Електронний ресурс] / Е.У. Гуцало.- Електрон. дан. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06geurpgo.php>, вільний, назва з екрану.
4. Вишомірська Н.А. Тьюторіали як форма організації самостійної роботи студентів на агробіологічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України [Електронний ресурс] / Н.А. Вишомірська. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Pedagogica/47828.doc.htm, вільний, назва з екрану.
5. Федина М. Особливості основних форм і методів навчання у вищій школі Великобританії [Електронний ресурс] / М. Федина. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_6/Fedyna.htm, вільний, назва з екрану.
6. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підр. для студ., асп. та мол. викл. вищ. навч. закл. України / А.М. Алексюк. – К: Либідь, 1998. – 560 с.
7. Ніколаєнко С. Інформаційна революція в освіті / С. Ніколаєнко // Вища школа.- № 5.- 2005.- С. 3-10.
8. Зарішняк І.М. Психологія і педагогіка: навч. посіб. для студ. екон. спец. / - М. Зарішняк. – Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2011. -167 с.
9. Психологія і педагогіка: метод. вказівки до сам. р-ти студ. з курсу "Психологія і педагогіка" / І.М. Зарішняк. – Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2011. – 85 с.